

2121 (2023-2024) – Nr. 1
ingediend op 9 april 2024 (2023-2024)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Binnenlands Bestuur,
Gelijke Kansen en Inburgering
uitgebracht door Brecht Warnez

over de organisatie van
de lokale en provinciale verkiezingen
op 13 oktober 2024

Samenstelling van de Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering:

Voorzitter: Kris Van Dijck.

Vaste leden:

Maike De Vreese, Nadia Sminate, Annabel Tavernier, Kris Van Dijck, Paul Van Miert;

Yves Buysse, Chris Janssens, Sam Van Rooy;

Katrien Partyka, Brecht Warnez;

Bob Savenberg, Bart Tommelein;

Staf Aerts, An Moerenhout;

Maxim Veys.

Plaatsvervangers:

Andries Gryffroy, Liesbeth Homans, Bert Maertens, Freya Perdaens, Elke Sleurs;

Adeline Blancaert, Guy D'haeseleer, Kristof Slagmulder;

Koen Van den Heuvel, Hilâl Yalçın;

Stephanie D'Hose, Emmily Talpe;

Celia Groothedde, Jeremie Vaneeckhout;

Kurt De Loor.

Toegevoegde leden:

Lise Vandecasteele.

INHOUD

1.	Toelichting door het Agentschap Binnenland Bestuur	4
1.1.	Evaluatie verkiezingen 2018	4
2.	Vragen en opmerkingen van de commissieleden	7
2.1.	Tussenkost van Yves Buysse	7
2.2.	Tussenkost van Nadia Sminate	7
2.3.	Tussenkost van Brecht Warnez	8
3.	Antwoorden van de genodigden	8

Bijlage: zie de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

De Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering hield op 26 maart 2024 een gedachtewisseling over de organisatie van de lokale en provinciale verkiezingen op 13 oktober 2024. Aan de gedachtewisseling werd deelgenomen door Jeroen Windey, administrateur-generaal van het Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB) en covoorzitter van de Gemengde Ambtelijke Commissie Brussel, en Jan Coudron, projectleider Lokale en provinciale verkiezingen van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

De getoonde presentatie is terug te vinden op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

1. Toelichting door het Agentschap Binnenland Bestuur

1.1. Evaluatie verkiezingen 2018

1.1.1. Basisprincipes

Jeroen Windey zegt dat in 2024 de lokale verkiezingen voor de vierde keer worden georganiseerd door de Vlaamse overheid. In het verleden zijn die altijd vlot verlopen. Er zijn enkele aandachtspunten en er zijn altijd onverwachte gebeurtenissen, maar in het algemeen is de balans positief en is de samenwerking met de partners prima. Voor de verkiezingen in 2024 zit de organisatie op schema. De specificiteit van de komende lokale verkiezingen is dat er in 2024 ook verkiezingen zijn voor het Vlaams en Federaal Parlement. Dat maakt het iets complexer.

Een efficiënt en vlot verloop van de verkiezingen is voor ABB, als organiserend agentschap, de eerste toetssteen voor de organisatie. Dat moet uiteraard gebeuren binnen de randvoorwaarden zoals ze door het beleid zijn uitgestippeld. Integriteit en veiligheid zijn ook belangrijke doelstellingen. Risicobeheersing, bijvoorbeeld in het kader van de digitalisering van het stemmen, vereist de nodige maatregelen. Intensieve communicatie naar de verschillende doelgroepen is een laatste doelstelling. In het huidige klimaat van desinformatie is dat meer dan ooit nodig, zo meent de spreker.

1.1.2. Evaluatierapport 2018 – aandachtspunt

Twee aandachtspunten uit de evaluatie van de verkiezingen in 2018 waren de complexiteit van de regelgeving en de organisatie. Het hybride stemmen (digitaal/potlood en papier) brengt een zekere complexiteit met zich mee. Ook de samenwerking met de organisatoren van de verkiezingen op 9 juni 2024, bijvoorbeeld op het vlak van verkiezingssoftware, is een extra component van de complexiteit. Het gaat weliswaar om dezelfde software en dezelfde leveranciers, maar de deadline voor de federale verkiezingen ligt uiteraard vroeger dan die voor de lokale verkiezingen. Dat kan dan voor problemen zorgen op het vlak van voldoende capaciteit. De samenwerking met het federale niveau verloopt wel heel goed. Er werden ook afspraken gemaakt met de leveranciers van de stemsoftware. Die aspecten moeten volgens de spreker nauw opgevolgd worden om te kijken of die manier van werken de beste is. Voorlopig is dat volgens hem wel het geval.

1.1.3. Verkiezingen in cijfers

Een aantal feiten en cijfers illustreren de complexiteit. De spreker wijst er bijvoorbeeld op dat er in de faciliteitengemeenten nog drie bijkomende verkiezingen moeten worden georganiseerd: voor de OCMW-raden, de schepenen en de leden van het vast bureau.

Ongeveer 2 miljoen kiezers stemmen met potlood en papier. Het is de bedoeling om tegen 2030, bij de vernieuwing van het stelsysteem, het digitale stemmen te

veralgemenen. Hoewel er een kostenplaatje aan vasthangt, meent ABB dat die weg moet worden ingeslagen.

De spreker geeft nog een aantal andere voorbeelden van de complexiteit. In vier fusiegemeenten zijn de twee stemwijzen aanwezig. Door het gebrek aan voldoende stemcomputers kan dat niet meer uniform worden gemaakt. Naar organisatie is dat opnieuw een element om rekening mee te houden.

In totaal worden, afgerond, 5 miljoen mensen opgeroepen, zijn er veertigduizend kandidaten voor achtduizend mandaten, en zijn er achtduizend stem- en telbureaus waar vijftigduizend burgers helpen om dat in goede banen te leiden. Als men weet dat de meeste (niet-technische) problemen gebeuren door menselijke fouten, dan is het heel belangrijk om het proces voor die mensen eenvoudig en verstaanbaar te maken.

1.1.4. Verkiezingen 2024

Andere elementen die meespelen in de complexiteit zijn de datum die wettelijk is bepaald, waardoor er geen mogelijkheden zijn tot uitstel, de hoeveelheid aan digitale componenten, en de nodige samenwerking met professionele partners en met burgers. Op 13 oktober 2023 is de website <https://www.vlaanderen.be/vlaanderen-kiest> gelanceerd.

ABB houdt de kerntaken – regelgeving, helpdesk, de voorbereiding van de pakketten voor de stembureaus, het aanmaken van de USB-sticks – zelf in handen. 120 van de vierhonderd mensen van ABB werken daaraan mee. Er is een stuurgroep waarin ook het kabinet van de minister van Binnenlands Bestuur vertegenwoordigd is.

De belangrijkste partners zijn: de rechterlijke macht, die een sleutelrol speelt bij het tot stand komen van de stembureaus; de gemeenten met een gemeentelijke coördinator; het college van deskundigen van het Vlaams Parlement; PricewaterhouseCoopers Belgium, dat de certificering van ICT-componenten doet; het Centrum voor Cybersecurity België; het Agentschap van de Europese Unie voor Cyberbeveiliging (European Union Agency for Cybersecurity of ENISA).

De uitvoeringsbesluiten over de lokale verkiezingen zijn al vergevorderd. Het aantal te verkiezen mandatarissen moet nog definitief worden goedgekeurd. Hetzelfde geldt voor een aantal ministeriële besluiten. Dat gaat over de inrichting van de stemlokalen, de volmachten of de kiesonderrichtingen. Om zoveel mogelijk discussies en onduidelijkheden te voorkomen, zijn diverse formulieren en modellen opgesteld.

Jan Coudron staat eerst stil bij de verschillende ICT-componenten. De nieuwe regelgeving heeft immers impact op de digitale toepassingen. Zo worden de indiening en de opmaak van de voordrachtakten gedigitaliseerd. Ook is in een softwaretoepassing voorzien voor de digitale aangifte van de verkiezingsuitgaven.

Het digitale stemsysteem wordt in 2024 voor de derde keer gebruikt bij de lokale verkiezingen. Dat systeem wordt continu geperfectioneerd, waardoor de impact van foute handelingen wordt geminimaliseerd. Op de dag van de verkiezingen houdt de leverancier van de stemcomputers zestig helpdeskmedewerkers, vijftig dispatchers en 270 technici ter beschikking. Dat alles wordt bij ABB gemonitord.

Het digitale stemsysteem biedt volgens de spreker tal van voordelen: geen manuele telling of invoering in het hoofdbureau, minder menselijke fouten en een snellere doorgave van de resultaten naar de media. 's Avonds is al 90 procent van de digitale stemmen bekend. Vlaanderen is een van de weinige regio's in Europa waar digitaal kan worden gestemd. Een verdere digitalisering van verschillende deelprocessen

van de verkiezingsorganisatie wordt ondersteund door ABB, als het de efficiëntie van de verkiezingsorganisatie ten goede komt. De verschillende digitaliseringsprojecten bevinden zich in de eindfase en worden volop getest. De webtoepassing voor de verkiezingsuitgaven wordt in 2024 voor de eerste keer gebruikt. Ze wordt in de nabije toekomst samen met de politieke partijen, vertegenwoordigd in het Vlaams Parlement, getest. ABB voorziet ook daar in praktische ondersteuning waar nodig. Er wordt naar gestreefd om eind april 2024 live te gaan met de webtoepassing voor de opmaak van de kandidatenlijsten. Vanaf mei wordt daarvoor ook in een helpdesk voorzien. De lancering van de webtoepassing voor de verkiezingsuitgaven is gepland in de periode van de verkiezingen.

Over de doelstellingen rond veiligheid en integriteit verduidelijkt de spreker een aantal maatregelen. Zo is het digitale stelsysteem moeilijk te saboteren of te hacken omdat het een geïsoleerd systeem is zonder een harde schijf, zonder besturingssysteem en zonder internetverbinding. De stemsoftware staat op USB-sticks en wordt aangemaakt in een beveiligde zone onder strikte toegangscontrole van ABB. Ook de beveiliging van het stelsysteem is heel doorgedreven. Het digitale stemproces voorziet in een combinatie van encryptie – gericht op geheimhouding – en ‘hashing’ – wat de stemresultaten onwijzigbaar maakt. De papierstrook met de stem en de QR-code is de ultieme integriteitscontrole voor de kiezer. Iedere kiezer krijgt met name een print van hoe hij heeft gestemd, die hij kan controleren voor hij de stem scant en deponeert. Er zijn met andere woorden veel veiligheidsmechanismen ingebouwd die ervoor zorgen dat het digitale systeem goed en veilig is.

De veiligheid van de verkiezingssoftware, die onder meer instaat voor de verwerking van de kandidatenlijsten, de resultatenverwerking en de zetelverdeling, is volgens de spreker minstens even belangrijk. Die software draait op twee hoogbeveiligde en performante datacentra in België. De dreiging is, gelet op de huidige geopolitieke situatie, volgens de spreker reëel. Er worden dan ook uitgebreide maatregelen genomen in het kader van cybersecurity. De komende maanden worden initiatieven rond cybersecurity ontwikkeld via de ENISA Cybersecurity Support Action. Dat initiatief wordt gefinancierd met middelen van het Agentschap van de Europese Unie voor Cyberbeveiliging. Concreet worden de verkiezingssoftware en de infrastructuur uitgebreid gescreend door een bedrijf dat gespecialiseerd is in cybersecurity. Er zal ook een crisis gesimuleerd worden.

Net als bij de vorige verkiezingen wordt ook nu een beroep gedaan op de expertise van verschillende instanties die onafhankelijk van elkaar werken. Zo wordt er gewerkt met een instantie die de software onderzoekt en certificeert. Het College van Deskundigen, aangesteld door het Vlaams Parlement, wordt ook betrokken. Er zijn ook contacten met de federale veiligheidsdiensten, waaronder het Centrum voor Cybersecurity, en ENISA.

Jeroen Windey illustreert het risicomanagement aan de hand van een aantal concrete voorbeelden. Zo wordt er met de federale instanties afgestemd wanneer en hoe de lokale besturen worden geïnformeerd. Om verwarring over formulieren voor de federale verkiezingen te vermijden, is de communicatie daarover naar de lokale besturen uitgesteld. Voorts wordt er aandacht besteed aan crisisdraaiboeken, wordt er een simulatie van een crisis gepland en wordt er een plan B uitgewerkt in het geval van technische problemen.

Als de Raad voor Verkiezingsbetwistingen of de Raad van State een ongeldigverklaring zou uitspreken in een of meerdere gemeenten, is ABB via een actieplan ‘buitengewone verkiezingen’ voorbereid op de organisatie van nieuwe verkiezingen.

Wat de communicatie betreft, wil ABB doorgaan op de lijn van de vorige verkiezingen. Via de website <https://www.vlaanderen.be/vlaanderen-kiest> wil men informatie brengen die zo goed mogelijk is afgestemd op de verschillende doelgroepen. Er zal opnieuw een helpdesk aan gekoppeld worden. Bij de vorige verkiezingen waren er ongeveer tienduizend vragen. Voorts is er een nieuwsbrief waarin alle belangrijke informatie wordt meegegeven. Daarnaast wordt er meer ingezet op instructievideo's.

Samen met het Vlaams Parlement wordt er ook intensief samengewerkt rond educatieve tools voor de jongere kiezers. De spreker looft in die context de initiatieven van het Vlaams Parlement zoals de leerlingendagen en het Kiesfestival.

Wat de media betreft, worden rond een aantal specifieke data persberichten en persconferenties gepland, bijvoorbeeld bij de officiële start van de digitale indiening van de lijsten of de loting van de gemeenschappelijke lijstnummers. De socialemediastrategie wordt verfijnd en er komt begin september 2024 een mediacampagne om de kiezer te sensibiliseren over het stemrecht en te informeren over de wijzigingen in de kieswetgeving.

Het moment waarop de resultaten binnenkomen is een groot piekmoment voor de website. Bij de vorige verkiezingen waren er bijvoorbeeld 1 miljoen bezoekers. Er wordt ook gelinkt met de nieuwssites.

De spreker verwacht dat begin september 2024 de aandacht enorm zal toenemen. Op 23 november 2024, na de uitslag van een aantal betwistingen, is er de definitieve verkiezingsuitslag. Dat is zonder rekening te houden met procedures rond betwistingen, die langere tijd kunnen doorlopen.

De spreker concludeert dat alle processen op schema zitten en dat gepast wordt gereageerd op dreigende risico's.

2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

2.1. Tussenkoms van Yves Buysse

Yves Buysse stelt vast dat de voorbereiding van de verkiezingen heel vlot verloopt in de gemeenten. De spreker is door de uiteenzetting overtuigd dat documenten die vroeger in drievoud op papier stonden, ook veilig zijn binnen het digitaliseringsproces. Bij de lokale afdelingen wringt het volgens de vraagsteller soms dat de kandidatenlijsten pas ten vroegste eind april kunnen worden ingediend. Men is graag zeker van zijn of haar plaats, en ook de partijen hebben graag zekerheid. Hij ondersteunt het idee van de verkiezingscoördinatoren.

Concreet vraagt de spreker of de manier van werken voor volmachten bij de lokale verkiezingen identiek zal zijn aan die van de parlementsverkiezingen. De arts dient een keuze te maken op één speciaal daartoe bestemd formulier. Dat vraagt volgens de vraagsteller wel een mentaliteitswijziging bij de mensen.

De spreker heeft begrepen dat de aangiften van de verkiezingsuitgaven niet meer bij de rechtbanken zullen terechtkomen, maar automatisch op het platform van de Raad voor Verkiezingsbetwistingen zullen komen. Is men voldoende voorbereid om dat systeem te beheren?

2.2. Tussenkoms van Nadia Sminate

Nadia Sminate merkt op dat ze bij de evaluatie van de vorige verkiezingen een vraag heeft gesteld over de onafhankelijkheid van externen, in het bijzonder wat betreft de taalproblematiek, aangezien daar wat problemen waren. Ze vraagt of ABB kan garanderen dat dergelijke problemen zich niet meer zullen voordoen.

Voorts vraagt de spreker of ABB een strategie heeft uitgewerkt voor een volledige digitalisering van de stemming. De toekomstige volksvertegenwoordigers zullen daarover immers een beslissing moeten nemen.

In verband met het budget vraagt de spreker of men zicht heeft op de totale kostprijs van de organisatie van de verkiezingen. Zij vraagt ook wat meer toelichting over de 1 miljoen euro voor het project om mensen naar de stembus te krijgen. Wie zijn daar bijvoorbeeld de partners? Hoe wordt de onafhankelijkheid gewaarborgd?

2.3. Tussenkost van Brecht Warnez

Brecht Warnez treedt de sprekers bij als het gaat over het belang van de helpdesk, in het bijzonder voor mensen die digitaal niet goed onderlegd zijn. De spreker denkt dat er ook heel wat vragen zullen worden gesteld over de nieuwe kieswetgeving, bijvoorbeeld over hoe de burgemeester moet worden gekozen. Dergelijke vragen zullen allicht de dag van de verkiezingen, als er coalities worden gevormd, veel gesteld worden. Hij vraagt of er op de verkiezingsdag, en eventueel de weken en maanden nadien, ook daarvoor in een helpdesk met voldoende mensen zal worden voorzien.

De spreker vraagt of er op de dag van de verkiezingen al een fijnmazig inzicht in de resultaten zal kunnen worden gegeven per deelgemeente.

Tot slot vraagt de spreker of ABB weet heeft van bepaalde dreigingen vanuit bepaalde landen of regimes.

3. Antwoorden van de genodigden

Wat de volmachtformulieren en de kiezerslijsten betreft antwoordt *Jan Coudron* dat de werkwijze identiek blijft aan die van 2018. Het volmachtformulier en het attest blijven apart bestaan. De kiezerslijsten kunnen digitaal ter beschikking worden gesteld. Dat blijft de bevoegdheid van de lokale besturen, weliswaar in samenwerking met softwareleveranciers. Over de impact op de Raad voor Verkiezingsbetwistingen heeft ABB de Dienst van de Bestuursrechtscolleges al laten kennismaken met de webtoepassing.

Op de vraag over de nieuwe kieswetgeving antwoordt de spreker dat de software een extra formulier zal genereren dat op basis van een algoritme aangeeft wie het initiatiefrecht heeft. Zo hoopt men niet te worden overstelpt met telefoontjes daarover.

De fijnmazige stemresultaten op basis van geografische deelgebieden, zullen pas na enkele dagen worden bekendgemaakt via de resultatenwebsite. De verkiezingssoftware is daar momenteel niet aan aangepast om de fijnmazige stemresultaten in realtime te publiceren.

Jeroen Windey antwoordt dat het algemeen risico van cyberaanvallen bij de lokale verkiezingen lager wordt ingeschat. Er zijn geen indicaties dat die verkiezingen een doel van een bepaalde organisatie zouden zijn. Desondanks zijn de veiligheidsmaatregelen gelijklopend met die van de parlementsverkiezingen, er kan immers altijd iets gebeuren als er een digitale component aanwezig is. Als het proces zou verstoord worden, kunnen er altijd stappen terug worden gezet. De spreker herhaalt dat het risico op cyberaanvallen tijdens het stemproces heel laag is omdat de stemcomputers geen verbinding hebben met het internet en de software heel sterk beveiligd is. Hij is het wel eens met Brecht Warnez dat men wegens de toenemende complexiteit alsmaar meer aandacht moet hebben voor die problematiek.

Over de afhankelijkheid van externe partijen en de taalproblematiek die gespeeld heeft, zegt de spreker dat het betreffende bedrijf ingegrepen heeft en een partner aan boord heeft genomen. De contactpersoon is Nederlandstalig en alles verloopt goed. Het vertrouwen is hersteld.

De huidige stemcomputers zijn nog in bedrijf tot uiterlijk 2027. De volgende verkiezingen zijn in 2030. De spreker gaat akkoord met dat men al moet nadenken over het toekomstige stelsysteem. Daarover loopt op het federale niveau een studie. De spreker hoopt dat na de verkiezingen en na de evaluatie snel stappen kunnen worden gezet om samen tot het meest aangewezen stelsysteem te komen.

Het totale verkiezingsbudget is geraamd op 8,5 miljoen euro, los van de 1 miljoen euro voor initiatieven om de kiezer te sensibiliseren. Men zit op schema om binnen dat budget te blijven. De kosten zijn sterk afhankelijk per verkiezing. De kosten waren bijvoorbeeld hoger toen er nieuwe computers moesten worden aangekocht of nieuwe software moest worden ontwikkeld. In 2024 wordt er dan weer meer gespendeerd aan cybersecurity.

De spreker besluit dat de initiatieven om de kiezer te sensibiliseren twee componenten hebben. Met partnerorganisaties wil men in een eerste onderdeel sensibiliseren naar bepaalde doelgroepen. Er zal daarbij zeker worden toegezien op de onafhankelijkheid van de partners. Het tweede onderdeel betreft de campagne begin september 2024 over het algemene belang van verkiezingen. Dat wordt samengedaan met het communicatiebureau LDV United.

Kris VAN DIJCK,
voorzitter

Brecht WARNEZ,
verslaggever